

ΠΟ ΛΥ
ΤΕ

Σταύρος Λυγερός

Μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής

**Η εξέγερση
του Πολυτεχνείου**

**Μία ξεχασμένη
κατάθεση**

ΝΕΙ Ο

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΣΤΑΥΡΟΣ ΛΥΓΕΡΟΣ

Μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ

Μία ξεχασμένη κατάθεση

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
ΠΡΟΟΙΜΙΟ	15
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	19
Η πολιτιστική άνθηση που προετοίμασε το φοιτητικό κίνημα.	19
Η πολιτική κατάσταση την περίοδο εμφάνισης του φοιτητικού κινήματος.	23
ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΑ ΣΤΗ ΝΟΜΙΚΗ	25
Φοιτητικό κίνημα και φοιτητικοί σύλλογοι	25
Οι πρώτες πολιτικές διαδηλώσεις	31
Η “ομαλοποίηση” και το προδικτατορικό πολιτικό προσωπικό	33
Αντι-ΕΦΕΕ: Η πλαστογραφία	36
Η προκήρυξη φοιτητικών εκλογών.	38
Η θεωρία περί “υποχώρησης της χούντας”	43
Η μάχη για τον έλεγχο της εκλογικής διαδικασίας	46
Καταγγελίες και απόρρητα έγγραφα.	50
Το φοιτητικό κίνημα ανεβαίνει πίστα.	55
Η απεργία των υπομηχανικών.	59
Η μάχη εναντίον του Καταστατικού Χάρτη	61
Ο “υγιής” φοιτητικός συνδικαλισμός	65
Καταστατικός Χάρτης: Καταγγελία ή συμμετοχή;	68

Το Πολυτεχνείο στην πρωτοπορία	71
Αντιφάσεις στους κόλπους των καθηγητών.	74
Ο κυβερνητικός επίτροπος εξευτελίζει τη Σύγκλητο	78
Η πρώτη εισβολή στο Πολυτεχνείο.	81
Η παραίτηση της Συγκλήτου.	85
Η “δοκιμαστική” κατάληψη	88
Η κατάληψη της Νομικής	93
Η “συνδικαλιστική” γραμμή	99
Η δεκαήμερη εκχειρία	104
Η ομιλία Παπαδόπουλου και τα χειροκροτήματα των καθηγητών	107
Η κατάληψη της 20ής Μαρτίου	112
Μετά την εισβολή, έκκληση για διάλογο!	117
Η “ομαλοποίηση” παραπαίει, το αδιέξοδο βαθαίνει.	123
 ΠΕΙΡΑΜΑ ΜΑΡΚΕΖΙΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ	130
Η χουντοδημοκρατία και το πείραμα πολιτικοποίησης.	130
Η σύγκρουση των δύο γραμμών	135
Περί “ενότητας” και “διασπαστών”	141
Οι φοιτητικές εκλογές του Σιφναίου	147
Το μνημόσυνο του Γεωργίου Παπανδρέου	151
Πώς αποφασίστηκε η κατάληψη του Πολυτεχνείου	155
Πλαστογραφίες και προβοκατορολογία	163
Οι αποδείξεις της πλαστογραφίας.	169
Ο καταλυτικός ρόλος του “Εδώ Πολυτεχνείο”.	174
Η απόπειρα διάλυσης της κατάληψης	179
Η πάλη των γραμμών.	186
Η δραματική συνεδρίαση της Συντονιστικής.	191
Γιατί δεν επετέθη εξ αρχής η χούντα στο Πολυτεχνείο	198
Ο παράγοντας-κλειδί	204
Η πρώτη φάση της επιχείρησης καταστολής	208

Η εισβολή του τανκ	212
Ο πολιτικός χαρακτήρας της εξέγερσης	221
Νέα χούντα, παλιά αδιέξοδα.	226
Οι ημέρες της απόλυτης καταστολής	230
Η υπόθεση Μαυρογένη – Τα κείμενα.	235
Η υπόθεση Μαυρογένη – Το παρασκήνιο και οι αντιδράσεις.	246
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.	253
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	263
1. Επιστολή Πεβερρέτου (επικεφαλής των διορισμένων από τη δικτατορία στους συλλόγους του Πολυτεχνείου).	263
2. Ψήφισμα της Συγκέντρωσης στο Χημείο, 26 Οκτωβρίου 1973	266
3. Η διακήρυξη της εργατικής συνέλευσης στο Πολυτεχνείο	269
4. Ανακοίνωση της Συντονιστικής Επιτροπής του Πολυτεχνείου (28 Σεπτέμβρη 1974)	270
5. Ο κατάλογος των ταυτοποιημένων νεκρών.	274

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το παρόν βιβλίο, που εκδίδεται 50 ακριβώς χρόνια μετά την εξέγερση του Πολυτεχνείου, έχει μία ιδιαιτερότητα. Είναι μία μετεγγραφή-διασκευή του πρώτου μου δίτομου βιβλίου που εκδόθηκε το 1977 από την Εκδοτική Ομάδα Εργασία με τίτλο “Φοιτητικό κίνημα και ταξική πάλη στην Ελλάδα – Από τις προσφυγές στα πρωτοδικεία στην εξέγερση του Πολυτεχνείου”. Το αρχικό βιβλίο –το πρώτο βιβλίο που εκδόθηκε για το θέμα– ουσιαστικά ήταν η πολιτική κατάθεσή μου για το φοιτητικό κίνημα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και ειδικότερα για την εξέγερση του Πολυτεχνείου, αφού τα γεγονότα το έφεραν σε ηλικία 19-20 ετών να παίξω πρωταγωνιστικό ρόλο.

Γιατί, όμως, μετεγγραφή-διασκευή και όχι επανέκδοση του αρχικού βιβλίου, που έχει εδώ και δεκαετίες εξαντληθεί; Πρώτον, επειδή ήταν γραμμένο στην “ξύλινη” γλώσσα εκείνης της εποχής, η οποία δικαιολογημένα απωθεί τον σημερινό αναγνώστη. Δεύτερον, επειδή στο αρχικό βιβλίο υπάρχουν αναφορές οι οποίες στη δεκαετία του 1970 είχαν ένα νόημα, αλλά σήμερα καμένα. Επί της ουσίας, όμως, δεν θα άλλαζα τα όσα

είχα γράψει τότε για τα γεγονότα. Ήταν μία ειλικρινής κατάθεση και μία ερμηνεία των γεγονότων, την οποία προσυπογράφω και μετά από σχεδόν 50 χρόνια.

Όπως και τότε είχα γράψει, το φοιτητικό κίνημα και ειδικά η κατάληψη του Πολυτεχνείου, που μετεξελίχθηκε σε λαϊκή εξέγερση, μπορεί να μην ανέτρεψε τη δικτατορία, αλλά ανέτρεψε το πείραμα Μαρκεζίνη. Δηλαδή, ανέτρεψε την πολιτικοποίηση του δικτατορικού καθεστώτος και τη νομιμοποίηση-μονιμοποίησή του, μέσω του κηδεμονευόμενου κίβδηλου κοινοβουλευτισμού, που ήταν στα σκαριά. Χωρίς το Πολυτεχνείο δεν θα υπήρχε η μεταπολιτευτική δημοκρατία μας.

Η ειρωνεία της Ιστορίας είναι ότι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και οι υπόλοιποι πολιτικοί της Δεξιάς και του Κέντρου οφείλουν τη μεταπολιτευτική τους πολιτική σταδιοδρομία στη “ριζοσπαστική πτέρυγα” του φοιτητικού κινήματος, η οποία επέβαλε την κατάληψη. Το ίδιο και τα δύο ΚΚΕ, τα οποία είχαν επιχειρήσει να την τορπιλίσουν. Αν δεν είχε μεσολαβήσει το Πολυτεχνείο, όλες οι πολιτικές δυνάμεις, από τη Δεξιά μέχρι την παραδοσιακή Αριστερά, θα ήταν υποχρεωμένες να πολιτεύονται τουλάχιστον για οκτώ χρόνια στο ασφυκτικό πλαίσιο που είχαν χαράξει οι υπερ-υπερεξουσίες του χουντο-Προέδρου της Δημοκρατίας Παπαδόπουλου.

Οφείλω να ομολογήσω ότι αρχικά ήμουν απολύτως αρνητικός να ασχοληθώ με την εξέγερση του Πολυτεχνείου μισόν αιώνα μετά. Δεν είναι τυχαίο ότι από τη δεκαετία του 1970 έως το τωρινό βιβλίο έχω αποφύγει επιμελώς να μιλήσω δημοσίως στις επετειακές εκδηλώσεις και εκπομπές. Αυτό που με έκανε να αλλάξω

γνώμη και τελικώς να προχωρήσω στη μετεγγραφή-διασκευή του βιβλίου μου που είχε γραφτεί το 1975-1976 και είχε εκδοθεί το 1977 είναι ακριβώς ότι εκείνη η –χρονικά κοντινή στα γεγονότα και πλέον ξεχασμένη– κατάθεση πρέπει να είναι ενεργά παρούσα στη βιβλιογραφία ως κεντρικό υλικό για τον ιστορικό. Κι αυτό επειδή με το πέρασμα των δεκαετιών οι υποκειμενισμοί έχουν την τάση να προσαρμόζουν τα ιστορικά γεγονότα σε προσωπικές σκοπιμότητες, ή ακόμα και φαντασιώσεις.

Προφανώς, ο καθένας που συμμετείχε στην εξέγερση είχε και έχει να διηγηθεί πολλά γι' αυτά που έζησε. Και κάθε τέτοια μαρτυρία έχει τη δική της ξεχωριστή αξία. Από την πλευρά μου –καλώς ή κακώς– είχα τότε αποφύγει να αναφερθώ στα προσωπικά μου βιώματα, παρότι είχαν κι αυτά τη σημασία τους. Στο τωρινό βιβλίο έχω προσθέσει μερικές “πινελιές” με προσωπικά βιώματα, οι οποίες είναι ένθετες και σε πλαίσιο, διακριτές από το υπόλοιπο κείμενο.

Σε κάθε περίπτωση –όπως έγραφα και στην Εισαγωγή του αρχικού βιβλίου– οι πολίτες εκείνης της εποχής, όπως και οι μεταγενέστεροι, έχουν δικαίωμα στην ιστορική αλήθεια. Αυτό ήταν και το ερέθισμα να εκδώσω το 1977 την κατάθεσή μου. Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να υπογραμμίσω ότι το κέντρο της πολιτικής μου κατάθεσης είναι το φοιτητικό κίνημα στην Αθήνα. Αυτό επ' ουδενί δεν σημαίνει πως υποτιμώ το φοιτητικό κίνημα σε Θεσσαλονίκη, Πάτρα και Ιωάννινα. Στα τρία περιφερειακά πανεπιστήμια έχουμε καθ' όλη τη διάρκεια αντίστοιχες εκδηλώσεις με αυτές που λαμβάνουν χώρα στην Αθήνα. Μόνο που το φοιτητικό κίνημα

στην Αθήνα είναι εκ των πραγμάτων αυτό που οδηγεί το πανελλαδικό φοιτητικό κίνημα.

Δεν διεκδικώ το αλάθητο, αλλά αξίζει να υπογραμμιστεί ότι στις δεκαετίες που μεσολάβησαν κανένας από τους πρωταγωνιστές ή άλλους συμμετέχοντες σ' εκείνη την ιστορική εξέγερση δεν αμφισβήτησε τίποτα από όσα είχα καταγράψει ως γεγονότα στο αρχικό βιβλίο και επαναλαμβάνω στο τωρινό. Κι αυτό, μετά από μισό αιώνα, συνιστά πλέον απόδειξη αξιοπιστίας, ειδικά εάν ληφθεί υπόψη ότι έχουν αμφισβητηθεί πολλά από όσα γράφτηκαν αργότερα, με πρόσφατο παράδειγμα το αυτοβιογραφικό βιβλίο του Μίμη Ανδρουλάκη. Όταν λέω ότι δεν είχε αμφισβητηθεί τίποτα από το αρχικό βιβλίο μου, αναφέρομαι, βεβαίως, στα γεγονότα και όχι σε πολιτικές απόψεις για τις γραμμές που είχαν συγκρουστεί τότε στους κόλπους του φοιτητικού κινήματος.

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Ως προοίμιο, επέλεξα να παραθέσω το σύντομο άρθρο μου που δημοσιεύθηκε στις 17 Νοεμβρίου 1993 στην τότε πρωτοσέλιδη στήλη μου στην “Καθημερινή”. Αν το έγγραφο σήμερα, 30 χρόνια μετά, δεν θα άλλαζα ούτε κεραία, εξού και το παραθέτω αυτούσιο.

Εκ βαθέων

«Είναι η πρώτη και ελπίζω η τελευταία φορά που θα εκμεταλλευτώ το προνόμιο αυτής της στήλης για μία εξομολόγηση. Κατανοώ αλλά αποστρέφομαι τις επετείους και τον επετειακό λόγο. Το αναπαραγόμενο είδωλο εμπεριέχει πάντα έναν ευτελισμό του πρωτογενούς γεγονότος. Σήμερα, όμως, υποκύπτω και γράφω για τα εικοσάχρονα του Πολυτεχνείου. Η αποστροφή μου ηττήθηκε από την ακατανίκητη μεταφυσική δύναμη του βιώματος, που σφράγισε μία ολόκληρη γενιά και τον καθένα συμμετέχοντα ξεχωριστά.

Θεωρώ τον εαυτό μου αφάνταστα τυχερό, που το κύμα της ιστορίας μου προσέφερε το μοναδικό δώρο να

βρεθώ στον πυρήνα μίας αυθόρμητης και α-δέσποτης εξέγερσης. Οι κάθε λογής αντιπολιτευόμενοι ταγοί, που εκείνη ακριβώς την εποχή έπαιζαν τα δικά τους παιχνίδια, παρακολούθησαν τη νεανική πλημμυρίδα τρομοκρατημένοι και αμήχανοι. Θα προσέθετα και με έκδηλη καχυποψία, όχι μόνο γιατί δεν την ήλεγχαν, αλλά και γιατί την έβλεπαν να τους παρακάμπτει και να τους ξεπερνά.

Η εξέγερση ήταν μία συλλογική εκτόξευση στον ουρανό της ανιδιοτέλειας, ένας πρωτοφανής οργανισμός δημιουργίας, μία έμπρακτη υπέρβαση της αλλοτριώσης και το ουσιαστικότερο μάθημα Πολιτικής και Ηθικής που θα μπορούσε να πάρει μία γενιά. Στις τρεις εκείνες ημέρες του Νοέμβρη, ο χρόνος απόκτησε μία αφάνταστη πυκνότητα, ενηλικιώνοντας ανήλικους και ενήλικες.

Έχω πάντα την αίσθηση ότι η λυτρωτική σφραγίδα, όσο κι αν επικαλύπτεται από τις συσσωρευμένες αμαρτίες των είκοσι χρόνων που μεσολάβησαν, παραμένει ανεξίτηλη. Μοιάζει λίγο σαν ένας μυστικός ανομολόγητος δεσμός, που ποτέ δεν ενεργοποιήθηκε κι ούτε πρόκειται να ενεργοποιηθεί. Υπάρχει, όμως, γιατί όλοι μας έχουμε κάπου φυλάξει στεγανή από τις τρέχουσες σκοπιμότητες τη μοναδική αυτή εμπειρία, που λειτουργεί σαν αντίστροφη “κολυμβήθρα του Σιλβάμ”: αντί να “καίει” τις αμαρτίες μας, τις υπογραμμίζει, τις καθιστά δυσβάσταχτες.

Η περιβόητη “γενιά του Πολυτεχνείου”, άλλωστε, δεν είναι μόνο όσοι το 1974 επιβιβάστηκαν στα τρένα των κομμάτων και στη συνέχεια εισήλθαν, περισσότερο ή λιγότερο, στον αστερισμό της επωνυμίας. Είναι κυρίως οι άλλοι, που προτίμησαν το κυνήγι της ουτοπίας, αρ-

νούμενοι τη μίζερη ασφάλεια των μηχανισμών. Είναι όλοι εκείνοι, που γνωρίζοντας την εκτυφλωτική διαύγεια της με προσωπικό κόστος και χωρίς την προσδοκία ανταλλάγματος πολιτικής πράξης, δεν άντεξαν το συγχρωτισμό με το θαμπό παιχνίδι του ποικιλόχρωμου πολιτικαντισμού. Είναι όλοι εκείνοι, που βυθίσθηκαν στην επώδυνη κρίση της αμφισβήτησης, προτιμώντας την περιπέτεια της μοναχικής διαδρομής, που τους έβγαλε στις πιο διαφορετικές ακτές. Είναι όλοι εκείνοι, που με ειρωνική μελαγχολία θα διαβάσουν αυτές τις γραμμές και θα παρακολουθήσουν τις βαρετές επετειακές εκπομπές. Ας είναι επιεικείς».

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πολιτιστική άνθηση που προετοίμασε το φοιτητικό κίνημα

Η εμφάνιση του φοιτητικού κινήματος το 1972 δεν ήταν κεραυνός εν αιθρία. Κανένα ιστορικό γεγονός, άλλωστε, δεν είναι κεραυνός εν αιθρία. Είχαν λάβει χώρα κυρίως πολιτιστικές διεργασίες που προετοίμασαν το έδαφος για να εκδηλωθεί η φοιτητική αμφισβήτηση της χουντικής τάξης πραγμάτων στα πανεπιστήμια. Από το τέλος της δεκαετίας του 1960, κυρίως από το 1970-1971, λαμβάνει χώρα μία αριστερόστροφη πολιτιστική έκρηξη. Όπως ιστορικά ο Διαφωτισμός προετοίμασε πνευματικά-ιδεολογικά τη Γαλλική Επανάσταση, έτσι σε μικρογραφία κι αυτό το είδος “διαφωτισμού” προετοίμασε το φοιτητικό κίνημα.

Σε τι συνίστατο η πολιτιστική έκρηξη; Η δικτατορία επέδειξε ανοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως οι εκδόσεις βιβλίων, οι θεατρικές παραστάσεις, οι κινηματογραφικές προβολές και δευτερευόντως οι εικαστικές εκθέσεις. Προφανώς, είχε θεωρήσει πως με αυτές τις φαινομενικά ανώδυνες πολιτιστικές δραστηριό-

τητες θα εκτονωνόταν η όποια αντίθεση της νεολαίας και των διανοουμένων προς το καθεστώς. Αυτός ήταν ο λόγος που εκείνα τα χρόνια, παρότι απαγορευόταν η μουσική του Μίκη Θεοδωράκη (επειδή εκλαμβανόταν σαν πολιτική πράξη), εκδίδονταν μαζικά βιβλία, όχι μόνο λογοτεχνία και αριστερή θεωρία, αλλά ακόμα και βιβλία που είχαν ως θέμα την επανάσταση. Το ίδιο ίσχυε και με την προβολή πρωτοποριακών ταινιών πολιτικής και κοινωνικής αμφισβήτησης, ειδικά στους κινηματογράφους “Αλκυονίδα” και “Στούντιο”. Σε παράλληλη πορεία και το θέατρο, με το “Ελεύθερο Θέατρο” να εγκαινιάζει ένα είδος επιθεώρησης που εμμέσως πλην σαφώς διακωμωδούσε τη χούντα.

Το κλίμα τρομοκρατίας που επικρατούσε στα πρώτα χρόνια της δικτατορίας είχε σπάσει τη συνέχεια, με αποτέλεσμα οι φοιτητές που είχαν εισέλθει στα πανεπιστήμια από το 1969 και μετά να είναι αποκομμένοι από την παράδοση του προδικτατορικού φοιτητικού κινήματος. Κατά μία έννοια, εκείνες οι “φουρνιές” φοιτητών ήταν “άγραφο χαρτί”. Μπορεί να είχαν κάποιες ιδεολογικές-πολιτικές επιρροές από την οικογένειά τους, αλλά το κλίμα της εποχής τούς ωθούσε να κάνουν τις δικές τους διαδρομές στον χώρο των πολιτικών ιδεών.

Αρχίζοντας με τον Μάη του 1968, ο Δυτικός Κόσμος σαρώθηκε από ένα ευρύ κίνημα αμφισβήτησης, το οποίο στις διάφορες χώρες πήρε διαφορετικές μορφές, αλλά είχε έναν μεγάλο κοινό παρονομαστή. Σ’ εκείνα τα κινήματα πρωτοστατούσε η νεολαία, αλλά μπήκαν στο παιχνίδι και εργατικά στρώματα, ιδίως στην Ιταλία. Σ’ εκείνο το κλίμα του πυρετού, της αμφισβήτησης και

της επαναστατικής διάθεσης, τα πιο ακραία στοιχεία προσανατολίστηκαν στην “αριστερή τρομοκρατία”, η οποία συναντήθηκε με την “εθνικοαπελευθερωτική τρομοκρατία” των Παλαιστινίων και εν μέρει των Ιρλανδών.

Λόγω της δικτατορίας, η Ελλάδα δεν συμμετείχε σ’ εκείνο το κύμα αμφισβήτησης, αλλά ο απόηχός του άσκησε επιρροή κυρίως στους νέους φοιτητές, οι οποίοι –όπως προανέφερα– είχαν αποκοπεί από την παράδοση του προδικτατορικού φοιτητικού κινήματος. Γι’ αυτό και το νέο φοιτητικό κίνημα από το 1972 και μετά είχε διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά από το προδικτατορικό. Και επειδή το κλίμα καταστολής που είχε επιβάλει η χούντα δεν επέτρεπε σε εκείνη τη φάση ανοικτή πολιτική δράση, οι φοιτητές διοχέτευαν τη δίψα τους στις προαναφερθείσες πολιτιστικές δραστηριότητες. Οι ιδεολογικές συζητήσεις για βιβλία, ταινίες, θεατρικές παραστάσεις και ευρύτερα τέχνη κυριαρχούσαν από το 1970-1971 στους φοιτητικούς κύκλους, ή τουλάχιστον στους πιο ανήσυχους φοιτητικούς κύκλους.

Εκείνη η περίοδος ήταν ένα μαζικό ιδεολογικό-πολιτικό σχολείο για χιλιάδες φοιτητές. Η συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες, καθώς και η συζήτηση για ένα βιβλίο, μία ταινία ή ένα θεατρικό έργο, ακόμα και για μία έκθεση εικαστικών, ήταν ταυτοχρόνως και ένα σήμα που εξέπεμπε ένας φοιτητής στους γύρω του φοιτητές ότι ήταν “ιδεολογικά ανήσυχος”. Με αυτόν τον τρόπο οι επιμέρους “ιδεολογικά ανήσυχες” παρέες διασταυρώνονταν και επικοινωνούσαν με άλλες ομοειδείς. Κατ’ αυτόν τον τρόπο άρχισε να σπάει η εξατο-

μίκευση και ο φόβος που είχε επιβάλει η χούντα από το 1967.

Ήταν, λοιπόν, ακριβώς εκείνες οι περισσότερες ή λιγότερες διασυνδεδεμένες φοιτητικές παρέες που αποτέλεσαν τη “μαγιά” για την εκδήλωση του φοιτητικού κινήματος. Παράλληλα, σημείο αναφοράς και πόλος έλξης “ιδεολογικά ανήσυχων” έγινε η ΕΚΙΝ (Ελληνοευρωπαϊκή Κίνηση Νέων), ένας σύλλογος ελεγχόμενος από φιλελεύθερους κεντροαριστερούς και μετριοπαθείς αριστερούς. Η ΕΚΙΝ έγινε σημείο αναφοράς για πολιτικοποιημένους φοιτητές και διανοούμενους, επειδή ήταν από τους λίγους χώρους που δεν ελέγχονταν από το καθεστώς.

Ας μου επιτραπεί στο σημείο αυτό μία προσωπική αναφορά. Γεννήθηκα το 1953 στην Αθήνα. Τελείωσα το εξατάξιο τότε Γυμνάσιο το 1971 και μπήκα την ίδια χρονιά (με υποτροφία) στο Μαθηματικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η πρώτη μου φοιτητική χρονιά συνέπεσε με την προαναφερθείσα πολιτιστική έκρηξη. Ποιοτικός κινηματογράφος, θεατρικές παραστάσεις, ανάγνωση βιβλίων, δικτύωση με άλλους φοιτητές, ζευγαρώματα, ταβέρνες με παρέες, ακόμα και εκδρομές στην Αττική με το λεωφορείο της γραμμής. Πάνω από όλα και κοινός παρονομαστής ήταν οι ατέλειωτες συζητήσεις για πολιτική, ιδεολογία, ιστορία και τέχνη. Και βεβαίως δεν έχανα εκδήλωση. Θυμάμαι ακόμα πόσο με είχε εντυπωσιάσει η διάλεξη της διάσημης Βρετανίδας οικονομολόγου Τζόαν Ρόμπινσον στην κατάμεστη αίθουσα της ΕΚΙΝ στο Κολωνάκι.

Η πολιτική κατάσταση την περίοδο εμφάνισης του φοιτητικού κινήματος

Το βασικό χαρακτηριστικό των πολιτικών εξελίξεων τους τελευταίους μήνες του 1971 ήταν η έμμεση ανταπόκριση ορισμένων παλαιών πολιτικών προσώπων της προδικτατορικής περιόδου στα ανοίγματα του δικτατορικού καθεστώτος. Σχετικά λίγοι πολιτικοί συνεργάστηκαν μαζί του, οι περισσότεροι άρχισαν να λειτουργούν ως άτυπη αντιπολίτευση (Παναγιώτης Κανελλόπουλος, Γεώργιος Μαύρος, Ιωάννης Ζίγδης, Παναγής Παπαληγούρας κ.ά.). Ήταν εμφανής η προσπάθεια του Παπαδόπουλου να αρχίσουν να στήνονται οι δομές για την “ομαλοποίηση” της δικτατορίας, δηλαδή για τη σταδιακή μετεξέλιξη του καθεστώτος προς την κατεύθυνση ενός κηδεμονευόμενου κίβδηλου κοινοβουλευτισμού. Προς αυτή την κατεύθυνση, άλλωστε, ωθούσε και ο αμερικανικός παράγοντας. Μετά την επίσκεψη του (ελληνικής καταγωγής) τότε Αμερικανού αντιπροέδρου Σπύρο Άγκνιου στην Ελλάδα και τη διάλυση των τελευταίων αυταπατών για ανατροπή της χούντας από τους Αμερικανούς, η προαναφερθείσα στροφή εντάθηκε. Αρχετοί –περισσότερο ή λιγότερο– αναγνώρισαν τον δικτάτορα Γεώργιο Παπαδόπουλο ως ρυθμιστή της πολιτικής κατάστασης και έσπευσαν να προδιαγράψουν τους ρόλους που προέβλεπαν για τους εαυτούς τους στο επόμενο διάστημα, στο πλαίσιο εφαρμογής του Συντάγματος του 1968.

Οι επιστολές για την οικονομία που είχαν ανταλλάξει ο αντιπρόεδρος της δικτατορικής κυβέρνησης και υπουργός Συντονισμού (αρμόδιος για την Οικονομία)

Νικόλαος Μακαρέζος με τον πρώην (και μετέπειτα) υπουργό Παναγή Παπαληγούρα, ως προς τη μορφή είχαν όλα τα χαρακτηριστικά ενός κοινοβουλευτικού διαξιφισμού. Δεν υπήρχε ούτε ίχνος από την περιφρόνηση και την ειρωνεία προς τους “άξεστους συνταγματάρχες”, με την οποία πολιτικοί από την Ένωση Κέντρου και την ΕΡΕ έδειχναν το προηγούμενο διάστημα τα αντιδικτατορικά αισθήματά τους. Ας σημειωθεί ότι το τότε (κεντρώας κατεύθυνσης) Συγκρότημα Λαμπράκη ζητούσε την ίδια περίοδο την άμεση εφαρμογή του Συντάγματος του 1968.

ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΑ ΣΤΗ ΝΟΜΙΚΗ

Φοιτητικό κίνημα και φοιτητικοί σύλλογοι

Βασική αιτία εκδήλωσης του φοιτητικού κινήματος το 1972 ήταν αναμφίβολα η ωμή πολιτική και φυσική καταπίεση, που είχε επιβάλει το καθεστώς στους φοιτητές, όπως και σ' ολόκληρο τον ελληνικό λαό. Οι φοιτητές έχουν από τη φύση τους ως κοινωνική ομάδα μία ιδιαίτερη ευαισθησία σε κάθε μορφή καταπίεσης, όπως επίσης και τις προϋποθέσεις να αντιδρούν μαζικά και οργανωμένα, λόγω της “φοιτητικής κατάστασης”: το νεαρό της ηλικίας, η κυριαρχία του ιδεολογικού έναντι του οικονομικού κριτηρίου, η συμβίωση στα πανεπιστήμια, που είναι χώροι ζυμώσεων. Εκείνη την περίοδο, μετά τη σταθεροποίηση του καθεστώτος, όπως προανέφερα, οικοδομούνταν αργά αλλά σταθερά οι όροι για την “ομαλοποίηση” του δικτατορικού καθεστώτος με τη μερική χαλάρωση του κλίματος τρομοκρατίας.

Η μερική αυτή χαλάρωση διευκόλυνε τις πολιτικές ζυμώσεις στους φοιτητικούς κύκλους, με αποτέλεσμα τη ραγδαία ανάπτυξη της πολιτικοποίησης, που σ' εκείνη τη φάση της κυοφορίας δεν είχε βρει ακόμα τη

μαχητική πολιτική της έκφραση, αλλά διοχετευόταν στην πολιτικοποιημένη κουλτούρα. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις και τα προοδευτικά στέκια, άλλωστε, βοήθησαν αποφασιστικά στο να σπάσει η εξατομίκευση που είχε δημιουργήσει η τρομοκρατία που ασκούσε το δικτατορικό καθεστώς.

Μετά το πραξικόπημα του 1967, οι περισσότεροι από τους φοιτητικούς συλλόγους διαλύθηκαν και όσοι παρέμειναν πέρασαν στον έλεγχο φοιτητών που συνεργάζονταν άμεσα με το Σπουδαστικό της Ασφάλειας και της ΚΥΠ (Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών, η τότε ονομασία της ΕΥΠ). Απόρρητα έγγραφα που βγήκαν στη δημοσιότητα μετά τη μεταπολίτευση αποδεικνύουν αυτή τη σχέση. Παράλληλα, το καθεστώς είχε επιβάλει ένα θεσμικό πλαίσιο που κάλυπτε νομικά την καταστολή των ακαδημαϊκών ελευθεριών. Η σπονδυλική στήλη εκείνου του νομικού πλαισίου ήταν το Ν.Δ. 93/1969 “περί των δικαιωμάτων και καθηκόντων των φοιτητών των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων”.

Το τρίτο μέτρο της χούντας ήταν η τροποποίηση του καταστατικού των φοιτητικών συλλόγων και ειδικότερα η τροποποίηση της διαδικασίας των εκλογών (διορισμός εφορευτικής επιτροπής από τον πρόεδρο του διορισμένου Διοικητικού Συμβουλίου, η διαλογή των ψήφων να γίνεται απουσία των φοιτητών, η Γενική Συνέλευση να μην εκλέγει τον πρόεδρό της κλπ.). Με όλα αυτά, το καθεστώς προσπαθούσε να κατοχυρώσει όσο γινόταν περισσότερο τα ερείσματά του στον φοιτητικό χώρο. Διέβλεπε τον κίνδυνο που αντιμετώπιζε από το φοιτητικό κίνημα και έπαιρνε τα μέτρα του.

Στο πλαίσιο της πολιτικής για σταδιακή “ομαλο-

ποίηση' του καθεστώτος με σκοπό τη νομιμοποίηση και κατ' επέκταση μονιμοποίησή του, ο γενικός γραμματέας του Υπουργείου Τύπου και Πληροφοριών Λουκάς Παπαγγελής δήλωσε τον Δεκέμβριο 1971, ότι «επιθυμία του κ. πρωθυπουργού είναι να διενεργηθούν συντόμως αρχαιρεσίες εις τους φοιτητικούς συλλόγους». Ήταν η πρώτη φορά που έμπαινε άμεσα ζήτημα φοιτητικών εκλογών. Από την πλευρά του, το καθεστώς σχεδίαζε ελεγχόμενες εκλογές, οι οποίες θα νομιμοποιούσαν και θα μονιμοποιούσαν τα διορισμένα Διοικητικά Συμβούλια. Υπολόγιζε ότι με αυτόν τον τρόπο θα εκτόνωνε τις πολιτικές ζυμώσεις και τη διαφαινόμενη ριζοσπαστικοποίηση στον φοιτητικό χώρο.

Στα πρώτα του βήματα, το φοιτητικό κίνημα είχε σημαντικές αδυναμίες (έλλειψη οργάνωσης, χαμηλός βαθμός μαζικότητας, πολιτική απειρία) και η χουντική τρομοκρατία ήταν ένα επιπρόσθετο εμπόδιο. Παρ' όλα αυτά, κατάφερε να κινητοποιηθεί. Οι συγκεντρώσεις που έγιναν με πρωτοβουλία των διορισμένων χουντικών σε Πολυτεχνείο, Νομική και σε άλλες σχολές τον Ιανουάριο 1972, με θέμα το πρόγραμμα σπουδών, ξέφυγαν από τον έλεγχό τους και εξέλεξαν στις περισσότερες περιπτώσεις επιτροπές που είχαν σκοπό να προωθήσουν την πραγματοποίηση ελεύθερων φοιτητικών εκλογών.

Το πρώτο βήμα είχε γίνει. Η απομόνωση και γελοιοποίηση των χουντικών απέκτησε άμεσο πρακτικό νόημα. Οι αντιδράσεις των φοιτητών πήραν διάφορες μορφές (από καταγγελίες σε εφημερίδες μέχρι ανοικτές πολιτικές διαδηλώσεις την άνοιξη του 1972). Από τότε και πέρα, η τρομοκρατία της Ασφάλειας άρχισε να

σπάει όλο και περισσότερο. Μαζί της έσπαγε και η εξατομίκευση. Το φοιτητικό κίνημα αναπτυσσόταν με τη συμμετοχή ολοένα και περισσότερων φοιτητών, οι ζυμώσεις πλήθαιναν και αποκτούσαν όλο και πιο ανοικτά αντιδικτατορικό περιεχόμενο.

Το αποτέλεσμα της φοιτητικής κινητοποίησης ήταν άμεσο. Οι εκλογές δεν έγιναν. Ο δοκιμαστικός ελιγμός της δικτατορίας να προωθήσει την “ομαλοποίηση” μέσα στον φοιτητικό χώρο έδειξε πως οι διορισμένοι χουντικοί ήταν απομονωμένοι, πως ο δυναμισμός του φοιτητικού κινήματος μετέτρεψε τον δοκιμαστικό ελιγμό σε πολιτική ήττα του καθεστώτος. Το άνοιγμά του στον φοιτητικό χώρο όχι μόνο δεν εκτόνωσε τις πολιτικές ζυμώσεις, αλλά αντιθέτως βοήθησε στο να εκφραστεί πρακτικά η θέληση των φοιτητών για ελεύθερες εκλογές στους συλλόγους τους. Η άτακτη αναδίπλωση της δικτατορίας είχε πολιτική σημασία ως πρώτη αποτυχία της πολιτικής του δικτάτορα Γεωργίου Παπαδόπουλου.

Στους πρώτους μήνες του 1972 ξεκίνησε ένα κύμα διαβημάτων με κεντρικό στόχο τη διεξαγωγή ελεύθερων φοιτητικών εκλογών. Από εκείνη την περίοδο οι τοπικοί σύλλογοι φοιτητών (Κρητών, Στερεοελλαδικών, Ηπειρωτών κ.ά.) που είχαν εκλεγμένα Συμβούλια λειτουργούσαν σαν βάσεις για το φοιτητικό κίνημα. Οι λειτουργίες τους διευρύνονταν, ξεπερνούσαν κατά πολύ τον κλασικό ρόλο τέτοιων συλλόγων, υποκαθιστώντας τις οργανωτικές δομές που υπάρχουν σε συνθήκες νομιμότητας στον φοιτητικό χώρο. Οι τοπικοί σύλλογοι, λοιπόν, ήταν κέντρα ενημέρωσης, συζήτησης και κινητοποίησης.

Η διεκδίκηση ελεύθερων εκλογών άρχισε με πρωτο-

βουλία –τις περισσότερες φορές– επιτροπών εκλεγμένων από τις πρώτες φοιτητικές συνελεύσεις σε διάφορες σχολές. Οι μορφές πάλης που χρησιμοποιήθηκαν ήταν νόμιμες και μη μαζικές, όπως η συλλογή υπογραφών, οι προσφυγές στα πρωτοδικεία, η καταγγελία των διορισμένων από τις εφημερίδες κλπ. Το φοιτητικό κίνημα εκμεταλλευόταν εκείνη την περίοδο τη νομική αντιφατικότητα και αστάθεια του καθεστώτος των διορισμένων Διοικητικών Συμβουλίων, δηλαδή το γεγονός ότι είχαν διοριστεί με μοναδικό σκοπό την υλοποίηση της δικαστικής εντολής για διενέργεια φοιτητικών εκλογών.

Η προϋπόθεση, όμως, για να εκμεταλλευτεί το φοιτητικό κίνημα αυτή τη νομική αντίφαση ήταν η ικανότητά του να κινητοποιείται και να ασκεί πίεση. Παρόλο που το καθεστώς των διορισμένων υπήρχε αρκετά χρόνια, μόνο στις αρχές του 1972, όταν δηλαδή εμφανίστηκε το φοιτητικό κίνημα, γίνονται οι πρώτες ενέργειες με το μάζεμα υπογραφών, τις προσφυγές στα πρωτοδικεία, τις καταγγελίες στις εφημερίδες, και πάνω απ' όλα με τις συνελεύσεις στις σχολές. Το δικτατορικό καθεστώς αντιμετώπιζε ένα σοβαρό πρόβλημα τακτικής. Αποδείχθηκε από τα γεγονότα ότι οι διορισμένοι ήταν απομονωμένοι και επιπλέον ότι το φοιτητικό κίνημα θα κλιμάκωνε την πίεσή του, όλο και πιο μαχητικά, για ελεύθερες εκλογές. Για τη χούντα υπήρχαν δύο δρόμοι:

Ο πρώτος ήταν να αγνοήσει τη νομική πίεση και να προσφύγει στην ωμή καταστολή για να εμποδίσει την κινητοποίηση των φοιτητών. Η καταστολή, όμως, μπορούσε να είναι αποτελεσματική μόνο ως προσωρινή

λύση. Ως μόνιμη επιλογή αντιμετώπισης του φοιτητικού κινήματος, ερχόταν σε αντίφαση με τη στρατηγική του Παπαδόπουλου για σταδιακή “ομαλοποίηση”, με άλλα λόγια για νομιμοποίηση και μακροημέρευση της δικτατορίας. Κι αυτό επειδή εξέθετε τη Δικαιοσύνη, καταπατώντας νόμους στους οποίους το καθεστώς πάσχιζε για καιρό να προσδώσει κύρος. Με άλλα λόγια, πισωδρομούσε από τη θεσμική προώθηση της “ομαλοποίησης”, αφού η ωμή καταστολή χάλασε το “ήπιο” πολιτικό κλίμα, που με τόσο κόπο πάσχιζε να διαμορφώσει ο δικτάτορας.

Ο δεύτερος δρόμος ήταν η αιφνιδιαστική προκήρυξη φοιτητικών εκλογών, με σκοπό να σταματήσει το ρευστό καθεστώς των διορισμένων, να τους νομιμοποιήσει και μονιμοποιήσει στα Διοικητικά Συμβούλια, γεγονός που θα αφαιρούσε τα νομικά όπλα από το φοιτητικό κίνημα. Ήταν φανερό πως αυτός ο δρόμος προϋπέθετε μια οργανωμένη νοθεία. Η προσδοκία ήταν να εκτονωθεί η φοιτητική πίεση για εκλογές και η αποκατάσταση μιας στοιχειώδους σταθερότητας.

Την άνοιξη του 1972, και λόγω των εσωτερικών ισορροπιών, το καθεστώς επέλεξε τον πρώτο δρόμο ως προσωρινή λύση, για να κερδίσει χρόνο, ενώ το φθινόπωρο του 1972 τον δεύτερο. Αποκαλυπτική των προβληματισμών στους κόλπους του καθεστώτος είναι μια επιστολή του διορισμένου προέδρου της ΔΕΣΕΜΠ (Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων ΕΜΠ) Πεβερέτου προς τον υπουργό Οικονομικών της δικτατορίας Αγαπητίδη: «Όταν διωρίσθημεν τον Φεβρουάριον του '72 ελάβομεν τυπικώς την εντολήν της διενεργείας εκλογών. Λέγω τυπικώς, διότι εγνωρίζαμεν ότι υφίστατο συμπαιγνία

μεταξύ ημών και του υπουργείου Κυβερνητικής Πολιτικής. Προφορικός έλεγον οι υπεύθυνοι ότι εκλογαί δεν πρέπει να γίνουν. Οπωσδήποτε νομικόν θέμα υπήρχεν. Και εδώ εστηρίχθησαν και εδημιούργησαν τον θόρυβον [...]». Προφανώς ο Πεβερέτος αναφέρεται στους φοιτητές που είχαν προσφύγει στα Πρωτοδικεία.

Οι πρώτες πολιτικές διαδηλώσεις

Την ίδια περίοδο (Άνοιξη του 1972) το φοιτητικό κίνημα αποκτά και ευθύ πολιτικό χαρακτήρα. Οι φοιτητές κατεβαίνουν αρκετές φορές σε διαδηλώσεις εναντίον της χούντας. Η συγκέντρωση διαμαρτυρίας στα Προπύλαια στις 21 Απριλίου ήταν το πρώτο βήμα. Ακολούθησαν η απόπειρα για διαδήλωση στην πλατεία Κοτζιά την Πρωτομαγιά, που προκάλεσε κύμα συλλήψεων, η διαδήλωση στις 15 Μαΐου, μετά τη συναυλία της Φοιτητικής Ένωσης Κρητών, καθώς και διάφορες άλλες περιστασιακές μικροδιαδηλώσεις στο Μουσείο και αλλού.

Έχοντας συμμετάσχει σ' όλες εκείνες τις διαδηλώσεις μπορώ να πω ότι δεν είχαν καμία σχέση με τις διαδηλώσεις μετά τη μεταπολίτευση. Ήταν σχετικά ολιγάριθμες, διαρκούσαν μέχρι να εμφανιστεί η αστυνομία και με τον φόβο της σύλληψης πάνω από το κεφάλι των διαδηλωτών. Με άλλα λόγια, ήταν πράξεις ρίσκου, αλλά είχαν σημαντική πολιτική απήχηση, αφού έστελναν στους διερχόμενους πολίτες ένα μήνυμα αντίστασης. Είναι ενδεικτικό ότι

σχεδόν σε όλες εκείνες τις διαδηλώσεις οι πολίτες ή μας χαιρετούσαν ή οι πιο συγκρατημένοι μάς χαμογελούσαν σε ένδειξη συμπαραστάσης.

Οι πρώτες πολιτικές διαδηλώσεις, παρόλο που κατά κανόνα πραγματοποιούνται σχεδόν αυθόρμητα ή μετά από στοιχειώδη συντονισμό, είχαν βαρύνουσα πολιτική σημασία. Κατέδειξαν στην πράξη τον πολιτικό χαρακτήρα του φοιτητικού κινήματος, ότι ο στρατηγικός στόχος του δεν ήταν οι ελεύθερες εκλογές στους φοιτητικούς συλλόγους και η βελτίωση των συνθηκών ζωής και σπουδών των φοιτητών. Ήταν η ανατροπή της δικτατορίας και μάλιστα σε μια περίοδο που ακόμα και οι δημοκρατικοί πολίτες ήταν πολιτικά ακινητοποιημένοι. Η διάλυση της ΕΔΑ, της Ένωσης Κέντρου και της ΕΡΕ, σε συνδυασμό με την ιδεολογική γύμνια και την αυξανόμενη πολιτική απομόνωση του δικτατορικού καθεστώτος, άφηναν ανεξέλεγκτη και ακαναλιζάριστη την υποφώσκουσα, αλλά επεκτεινόμενη και εντεινόμενη, λαϊκή αντίθεση προς τη χούντα.

Οι πολιτικές κινητοποιήσεις των φοιτητών, λοιπόν, είχαν διπλή λειτουργία: πρώτον, ήταν πλήγμα για το καθεστώς και, δεύτερον, ήταν τρόπος σύνδεσης του χρονικά πρωτοπόρου φοιτητικού κινήματος με τους πολίτες που ήδη βάδιζαν προς αντιδικτατορική κατεύθυνση. Το φοιτητικό κίνημα, λοιπόν, άρχισε να σπάει τον πάγο που είχε δημιουργήσει το πραξικόπημα του 1967. Λειτουργήσε σαν καταλύτης για να εκφραστεί η συσσωρευόμενη λαϊκή δυσαρέσκεια. Είναι ενδεικτικό ότι από τις πρώτες φοιτητικές κινητοποιή-

σεις η λαϊκή συμπαράσταση εκδηλώθηκε με χίλιους δυο τρόπους.

Σιγά σιγά, και με καμπές τις καταλήψεις της Νομικής στις αρχές του 1973 και την κατάληψη-εξέγερση του Πολυτεχνείου τον Νοέμβριο του 1973, οι αντίθετοι με το καθεστώς πολίτες περνούν από το επίπεδο της συμπαράστασης στο επίπεδο της άμεσης συμμετοχής. Κι αυτό παρότι από την αρχή η χούντα προσπάθησε με κάθε μέσο να απομονώσει το φοιτητικό κίνημα, παρουσιάζοντάς το ή σαν ένα συνδικαλιστικό κίνημα με στόχο την απόκτηση προνομίων, ή σαν κίνηση μιας μικρής μειοψηφίας εξτρεμιστών αναρχικών, που ήθελε “να καταλύσει τα πάντα”.

Η προβολή πολιτικών στόχων εκ μέρους του φοιτητικού κινήματος γρήγορα αποδόμησε το αφήγημα του καθεστώτος περί διεκδίκησης προνομίων. Την ίδια τύχη είχε και το δεύτερο αφήγημα περί αναρχικών, αφού το αντιδικτατορικό πρόσημο έβρισκε ολοένα και μεγαλύτερη απήχηση στην κοινωνία. Το έδειξαν καθαρά οι καταλήψεις της Νομικής τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο του 1973 και πολύ περισσότερο η εξέγερση του Πολυτεχνείου, που ήταν και η κορύφωση της διαδικασίας σύνδεσης του φοιτητικού κινήματος με την ευρύτερη κοινωνία.

Η “ομαλοποίηση” και το προδικτατορικό πολιτικό προσωπικό

Η ποιοτική αναβάθμιση του φοιτητικού κινήματος έθεσε σε κρίσιμη δοκιμασία τη στρατηγική του Παπαδό-

πουλου για “ομαλοποίηση” του καθεστώτος του. Για να μη χάσει τον έλεγχο της κατάστασης, υπαναχώρησε από το κλίμα προσεκτικής “φιλελευθεροποίησης”, που καλλιεργούσε το προηγούμενο διάστημα, και κατέφυγε σε επιδεικτική καταστολή, επιδιώκοντας να εξουδετερώσει τα πιο μαχητικά στοιχεία και να τρομοκρατήσει τους υπόλοιπους. Έτσι έσπασε η ατμόσφαιρα της “κοινωνικής γαλήνης”, την οποία ο μεν δικτάτορας επικαλούνταν σαν απόδειξη ότι προχωράει στη βαθμιαία αποκατάσταση των δημοκρατικών ελευθεριών, πολλοί δε δεξιοί και κεντρώοι πολιτικοί επικαλούνταν σαν επιχείρημα για να ζητήσουν την άμεση αναγνώρισή τους ως παράγοντες με ρόλο στην πολιτική σκηνή, που στηνόταν στο πλαίσιο του Συντάγματος του 1968.

Μπροστά στην ανάγκη να σταματήσει τον ογκούμενο χείμαρρο, η χούντα υποχρεώθηκε να αναθεωρήσει την μέχρι τότε ανεκτική στάση που είχε υιοθετήσει απέναντι στην άτυπη αντιπολίτευση των πολιτικών της προδικτατορικής δεξιάς ΕΡΕ και της Ένωσης Κέντρου. Με άλλα λόγια, οι “γέφυρες”, που με τόσο κόπο είχαν στηθεί, άρχισαν να κλονίζονται. Αυτό ήταν το πρόβλημα που είχαν να αντιμετωπίσουν και οι δύο πλευρές εκείνης της πολιτικής διεγκυστίνδας, η οποία είχε κοινό πλαίσιο τη στρατηγική της “ομαλοποίησης”. Ο διάλογος για επιστροφή στην “ομαλότητα” βασιζόταν στην κοινή επιθυμία να βρεθεί για τη μεταβατική περίοδο μια ελεγχόμενη σταθερή πορεία προς τον κοινά αποδεκτό στόχο.

Η συμφωνία, όμως, σταματούσε εκεί. Αναφορικά με τους τρόπους που θα εξασφαλιζόταν αυτή η πορεία,

το καθεστώς και η άτυπη αντιπολίτευση είχαν διαμετρικά αντίθετες απόψεις. Η χούντα ήταν αποφασισμένη να καταστείλει το φοιτητικό κίνημα πριν προσλάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Γι' αυτήν "φιλελευθεροποίηση" σήμαινε χαλάρωση των περιορισμών πάνω στις αστικές πολιτικές δυνάμεις, όχι όμως στο φοιτητικό κίνημα. Απέναντι σ' αυτό εμπιστευόταν μόνο τα αστυνομικά μέτρα και ήταν πολύ επιφυλακτική σε προτάσεις για έμμεση πολιτική χειραγώγησή του.

Οι συνομιλητές της δικτατορίας και η εφημερίδα "Ακρόπολις" απηύθυναν εκκλήσεις να μην τεθεί σε κίνδυνο, εξαιτίας μερικών "ανεύθυνων", η αλληλοκατανόηση που είχε επιτευχθεί, να αποφευχθεί η σκλήρυνση της στάσης του καθεστώτος. Με άλλα λόγια, να συνεχιστούν οι διαδικασίες "ομαλοποίησης". Η άτυπη αντιπολίτευση κατά κανόνα εμφανιζόταν σαν υποστηρικτής του αγώνα των φοιτητών για ακαδημαϊκές και πολιτικές ελευθερίες, επιδιώκοντας παραλλήλως να ελέγξει και να χρησιμοποιήσει το κίνημα σαν μέσο πίεσης στο δικτατορικό καθεστώς και σαν απόδειξη της δικής της πολιτικής δύναμης. Αυτό ήταν σε γενικές γραμμές το πλαίσιο του ανταγωνιστικού διαλόγου του Παπαδόπουλου με δεξιούς και κεντρώους πολιτικούς. Συμφωνούσαν στον στόχο της "ομαλοποίησης", αλλά διαφωνούσαν στις μεθόδους και στην τακτική. Όσον αφορά τη στάση του ΚΚΕ και του ΚΚΕ Εσωτ., αυτά ναι μεν δεν συμμετείχαν στον άτυπο διάλογο, αλλά διατηρούσαν ανοικτά κανάλια με την άτυπη αντιπολίτευση, στο πλαίσιο της διακηρυγμένης πολιτικής τους για "πλατιά αντιδικτατορική ενότητα".